

De verhalenverteller van Auschwitz

boekerij.nl

Siobhan Curham

De verhalenverteller van Auschwitz

Vertaald door Textcase

ISBN 978-90-599-0113-1
ISBN 978-94-023-2247-7 (e-book)
ISBN 978-90-528-6674-1 (audio)
NUR 302

Oorspronkelijke titel: *The Storyteller of Auschwitz*
Vertaling: Textcase
Omslagontwerp: DPS Design & Prepress Studio
Omslagbeeld: © Shutterstock
Zetwerk: Textcase

Copyright © Shiobhan Curman, 2023
First published in Great Britain in 2023 by Storyfire Ltd
trading as Bookouture.
© 2024 Nederlandse vertaling Meulenhoff Boekerij bv, Amsterdam

De uitgever heeft ernaar gestreefd alle rechten van derden te regelen volgens de wettelijke bepalingen. Degenen die desondanks menen zekere rechten te kunnen doen gelden, kunnen contact opnemen met Meulenhoff Boekerij bv, Amsterdam.

Niets uit deze uitgave mag openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, internet of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

*In zo een kamp moet toch een dichter zijn, die het leven daar, ook daar, beleeft als
dichter en die ervan zal kunnen zingen...
Laat mij dan het denkende hart van deze barak mogen zijn..*

Etty Hillesum

Proloog

Elk verhaal dat het lezen waard is, brengt tegen het einde de hoofdpersoon op de knieën. Ik weet dit, want ik vertel verhalen voor de kost. Het komt terug in elk van mijn romans. Daarna vindt de heldin die kracht waarvan zij het bestaan niet kende, waardoor ze nog één laatste keer opstaat en de metaforische draak verslaat. Terwijl ik in mijn kooi lag, in die door God verlaten plek aan het einde van de spoorlijn, aan het einde van de menselijkheid, terwijl ik de bewakers buiten die gehate woorden hoor roepen – *Eruit! Snel!* – wist ik dat ik dat punt in mijn eigen verhaal had bereikt. De recente wending, waarmee hun wreedheid een nieuw dieptepunt had bereikt, had mij op de knieën gebracht. Ik wilde zelfs niet meer opstaan. Ik wilde blijven liggen totdat mijn laatste resten als stof tussen de spleten van mijn houten kooi op de grond zouden zijn gevallen. Niets, níets was er nog voor mij, geen reden om in mezelf op zoek te gaan naar een kracht waarvan ik niet wist dat ik hem bezat. En toch...

Terwijl ik zo aan opgeven dacht, schoten Tomasz' woorden mij te binnen: 'Als dit voorbij is, kun je de wereld vertellen wat ze ons hebben aangedaan. Je kunt er een boek over schrijven.' Toen hij dat aan het begin van de oorlog tegen me zei, besepte ik de betekenis ervan nog niet. Ik zag nog niet in wat ze ons zouden aandoen. Wat ze de mensen van wie ik hield zouden aandoen.

Ineens begon er iets in mij te smeulen, een vonk van woede over het vreselijke onrecht. Ze mochten hier niet mee weggomen.

In de verte hoorde ik een kind huilen en onmiddellijk was ik terug bij dat gruwelijke moment waarop mijn leven in elkaar stortte en ik op de knieën

werd gedwongen. Maar waarom zou mijn verhaal daar moeten eindigen? De nazi's hadden al zo veel verhalen vroegtijdig afgekapt. Een andere gedachte kwam in me op: is een mens daadwerkelijk dood als haar verhaal voortleeft? Het lichaam bestaat dan niet meer, maar de ziel gaat over in geschiedenis en komt steeds wanneer het verhaal wordt verteld weer tot leven.

In mijn buik voelde ik de vastberadenheid zich als een koude, harde knoop samentrekken. Als ik dit overleefde en kon vertellen wat hier was gebeurd, dan liet ik niet alleen de wereld weten wat deze monsters ons hadden aangedaan, maar bracht ik ook de mensen die ik liefhad weer tot leven. Al hun wijsheid en complexiteit, hun passie en hun liefde bleven dan bestaan. Ik keek naar mijn uitgemergelde lijf, mijn botten duidelijk zichtbaar onder de flinterdunne, door de vlooiën aangevreten huid, en in een moment van totale helderheid besepte ik dat mijn verhaal hier niet mocht eindigen. Ik moest overleven. Ik moest verhalen vertellen, zodat zij konden voortleven. Ik moest anderen laten delen in alles wat ze mij hadden gegeven. Ineenkrimpend van de voortdurende pijn in mijn heup, ging ik langzaam rechtop zitten.

Parijs, oktober 1940

Ik wist dat er iets mis was op het moment dat ik het Café de la Paix betrad en zag hoe mijn uitgever, 'de ontembare Anton Janvier,' zoals *Paris Journal* hem geregeld omschreef, de menukaart bestudeerde met de aandacht van een rechercheur die op zoek was naar aanwijzingen. Anton at al heel zijn volwassen leven bij la Paix, soms zelfs alle drie de maaltijden op een dag. Hij kende de menukaart van buiten en keek er letterlijk nooit naar.

Andere tekenen van onheil waren de donkere wallen onder zijn ogen en zijn normaal gesproken strak achterover gekamde haar, dat nu in dunne grijze strengen door de wind bespeeld werd. Als ik met hem afsprak voor de lunch, trof ik hem normaal gesproken aan zijn vaste tafel op het terras met uitzicht op de opera aan de overkant van het plein, een fles beaujolais al half op. Ik keek naar het Place de l'Opéra en onderdrukte een koude rilling bij het zien van Duitse soldaten die voorbij marcheerden, hun gepoetste laarzen glimmend in de herfstzon. Geen wonder dat Antons schouders voorover gebogen waren en een diepe frons zijn voorhoofd in tweeën leek te splijten. Toen de nazi's in juni onze geliefde stad bezetten, kreeg elke Parijzenaar er een fronsrimpel of twee bij. Misschien had Antons ongemak toch niets met mij te maken? Ik had in ieder geval een plan B paraat. Een uitstekend plan, zelfs.

Ik haalde diep adem, haakte mijn vingers in mijn zojuist gekrulde haar en nam een uitdrukking aan waaruit, zo hoopte ik, een tegendraads

optimisme sprak. 'Goedemiddag, waarde vriend!' riep ik zoals gewoonlijk toen ik zijn tafel naderde.

Anton legde de menukaart neer en stond op om me te begroeten, maar ik zag dat zijn frons eerst nog dieper werd voordat hij er een glimlach uitperste. 'Claudette!' zei hij en kustte me op beide wangen.

Nu maakte ik me nog meer zorgen. Hij had me al jaren niet meer bij mijn volledige voornaam genoemd. Toen mijn eerste roman *De avonturen van Aurelie* een bestseller werd, werden Anton en ik dikke vrienden en gebruikte hij altijd de bijnaam uit mijn kindertijd, ETTY. Dat was zeven jaar terug en in die tijd had ik nog vier romans over Aurelie geschreven, die elk voortborduurden op hun voorgangers. Vrouwen in heel Frankrijk hadden mijn strijdlustige heldin in hun harten gesloten en volgden trouw haar avonturen. Maar dat was voor de komst van de Duitsers, die boeken van bepaalde schrijvers in de ban hadden gedaan.

'Hoe gaat het met je?' vroeg Anton toen we gingen zitten. De fles wijn op tafel was bijna leeg.

'Het gaat wel,' zei ik. 'En met jou?'

'Och, je weet wel.' Hij trok zijn schouders op en ik merkte dat zijn pruimkleurige velours jasje lossen om zijn schouders hing dan gewoonlijk. Zelfs een levensgenieter als Anton, die zich nog diners in restaurants kon veroorloven, werd geraakt door de voedselrantsoenering die sinds september in zwang was. De Duitsers hadden besloten dat wij Fransen buiten de deur slechts een voorgerecht, een hoofdgerecht en een stukje kaas mochten. 'Eén stukje kaas! Ik ben een mens, geen muis!' had Anton uitgeroepen toen hij het nieuws hoorde. Hij had zich simpelweg geen leven zonder twee kaasplankjes per dag kunnen inbeelden.

Een ober verscheen aan onze tafel en Anton bestelde een *cassoulet* met worst. Zijn oude favoriet, de kalfsstoofpot, was eveneens slachtoffer geworden van de bezetting.

Ik bestelde mijn geliefde uiensoep, dankbaar dat uien nog niet verboden waren. 'Ik heb goed nieuws,' deelde ik vrolijk mee.

‘O ja?’ Hij leunde voorover en sprak op zachte toon. ‘Je verlaat Parijs?’

‘Wat? Nee!’ Toen de Duitsers Parijs naderden, vluchtten heel wat mensen de stad uit, onder wie mijn bovenbuurman Levi, die ik graag mocht. Hij had me gesmeekt met hem mee te gaan, maar ik weigerde. Ik had hard gewerkt voor mijn appartement op de Rive Gauche en dat liet ik niet zomaar achter, zeker niet voor Hitler en zijn kornuiten.

‘O.’ Anton leunde teleurgesteld weer achterover.

‘Ik heb de eerste versie van boek vijf af. Ik weet eindelijk wat ik met Aurelies irritante achtervolger aan moet...’ Ik zweeg even voor een dramatisch effect. ‘Hij komt aan zijn eind in een vat pap in de keuken van het Hotel Ritz.’ Ik hoopte op de voor Anton typische schaterlach, maar zijn gezicht betrok nog verder.

‘Ik, eh... ik heb nieuws,’ stamelde hij. Hij pakte de fles en schonk de overgebleven wijn in mijn glas.

‘O ja?’ Ik voelde een knoop in mijn maag. Afgaande op zijn uitdrukking was het niet het soort nieuws dat ik van hem gewend was. Normaal gesproken ging het over verkoopaantallen die alle verwachtingen overtroffen.

Hij leunde opnieuw voorover en keek voordat hij verder ging eerst naar links en vervolgens naar rechts. ‘Het gaat over de nieuwe wet die de overheid heeft ingevoerd, *le Statut des Juifs*,’ fluisterde hij.

Mijn haren ging recht overeind staan. Ik had al een slecht voorgevoel sinds de invoering van het statuut, dat Joden verbood bepaalde beroepen uit te oefenen. Stond mijn ergste nachtmerrie op het punt uit te komen?

Vergeet plan B niet, zei een stem binnen in me. Vergeet niet hoe je hier op eigen kracht bent gekomen, vanuit de sloppenwijken van Marseille tot het hart van literair Parijs. Dezelfde kracht houdt je uit de klauwen van onze verraderlijke machthebbers.

‘Het spijt me echt,’ ging hij verder, met zijn blik op de tafel gericht. ‘We... we mogen je boeken niet langer uitbrengen.’

Ik voelde een brok in mijn keel. Mijn leven was compleet veranderd sinds Anton me mijn eerste boekcontract had aangeboden. Schrijver worden was alsof ik de sleutels had gekregen van een magisch rijk, lichtjaren verwijderd van de wereld waarin ik was opgegroeid. Vanaf het moment dat mijn eerste roman uitkwam, liep mijn leven parallel aan dat van mijn hoofdpersonage Aurelie. De waarheid bootste de fictie na, of de fictie de waarheid – onze levens raakten dusdanig met elkaar vervlochten dat ik onmogelijk kon zeggen welke van de twee het geval was. Het idee dat dit alles van mij werd afgenomen ging mijn verbeeldingskracht te boven. Ik zou daarmee niet alleen mijn baan verliezen, maar mijn hele identiteit.

‘Het spijt me echt,’ zei hij opnieuw. Toen hij me eindelijk aankeek, zag ik de tranen in zijn donkere ogen.

‘Het geeft niet,’ zei ik op luchtige toon. ‘Ik had al verwacht dat hun stomme wetten een probleem zouden worden. Daarom heb ik een slim plan bedacht...’ Ik zweeg even en hoopte maar dat mijn idee zijn goedkeuring kreeg. ‘Vanaf vandaag tot aan het moment dat de Duitsers zijn verslagen gebruik ik een pseudoniem. Ik dacht aan Edith London. Edith als eerbetoon aan mijn favoriete zangeres en London omdat, nou ja, ik daar altijd al eens heen wilde.’ Ik dwong mezelf te glimlachen. ‘Ik droom van *afternoon tea* bij Fortnum & Mason en een rit in zo’n zwarte taxi. Misschien een heuse Londenaar die “*All right, my old Dutch*” tegen me zegt.’ Ik wist dat ik zat te ratelen, maar ik wilde geen stilte laten vallen omdat ik bang was dat Anton mijn idee zou afkeuren. ‘Het is een koosnaampje,’ voegde ik eraan toe toen ik zijn verwarde blik zag.

‘Wat is een koosnaampje?’

‘*My old Dutch*. Zo noemen Londenaren hun vrouw.’

‘Wil je met een Londenaar trouwen?’

‘Nee, nee! Ik wil ze gewoon horen spreken.’ Ik begon met het hoekje van mijn servet te spelen, uit frustratie dat het gesprek de verkeerde kant op ging. ‘Maar, eh, wat denk je ervan? Van schrijven onder een pseudoniem?’

Ik hield mijn adem in terwijl ik op zijn antwoord wachtte. Werken onder een pseudoniem was de enige oplossing die ik kon bedenken. Als hij nee zei, had ik geen alternatief.

Tot mijn afgrijzen schudde hij het hoofd. ‘Hoe leggen we uit dat de Aurelie-boeken ineens door een ander worden geschreven?’

‘We kunnen de serie stopzetten tot de oorlog voorbij is,’ stelde ik voor terwijl ik probeerde te vergeten hoeveel werk er in het vijfde deel zat, dat ik nog maar net af had. Ik had zijn reactie al verwacht en hoe erg ik het ook vond, ik was bereid om de serie voorlopig in de ijskast te zetten. Ik was tot alles bereid, zolang ik maar kon blijven schrijven. ‘Ik kan iets compleet nieuws schrijven.’ Ik keek hem hoopvol aan. ‘Alsjeblieft?’

‘Het spijt me, het is gewoonweg te riskant.’ Hij legde zijn handen op de mijne. Zijn nagels had hij van de zenuwen kapotgebeten. ‘Je moet het schrijven voorlopig uit je hoofd zetten, Claudette. Je moet zorgen dat je hier wekomt. Ik ken de juiste mensen. Ik kan je helpen naar de vrije zone te vluchten.’

Ik snoof van verontwaardiging. De niet-bezette delen van Frankrijk stonden niet onder bewind van de nazi’s. Nog niet... want onze nieuwe premier, maarschalk Pétain, was ontegenzeggelijk een marionet van Hitler. Hij was immers degene die het statuut tegen de Franse Joden had ingevoerd.

‘Ik wil helemaal niet vluchten.’ Ik trok mijn handen terug en nam een slok wijn. Hij smaakte naar azijn en brandde in mijn keel.

‘Het wordt alleen nog maar erger,’ fluisterde hij. ‘Alsjeblieft, laat me je helpen.’

‘En al die Joodse mensen die niet kunnen vluchten dan?’ Ik keek hem opstandig aan. ‘Ik zal mijn volk niet in de steek laten.’ De waarheid was dat ik al jaren niet in een synagoge was geweest, niet sinds de tijd dat mijn vader me had geslagen en ik was weggelopen naar Parijs. Sindsdien had ik alles gedaan om mijn afkomst te vergeten en had ik de tradities en rituelen

verwaarloosd. Nu ik echter om mijn identiteit werd vervolgd, ontstond er in mij een soort vurige trouw.

Anton gebaarde naar de ober om nog een fles wijn. 'Ik had wel verwacht dat je koppig zou zijn.'

'Daar gaat het niet om. Het probleem is...' Ik viel stil. Hoe kon ik hem duidelijk maken wat het met mij zou doen om alles achter te laten waarvoor ik zo hard gewerkt had? Anton kwam uit een rijke familie en was met het succes van zijn uitgeverij alleen maar rijker geworden. Hij wist niet wat het was om niets te hebben. Hij kende de angst om het allemaal weer kwijt te raken niet. Plotseling realiseerde ik me iets ernstigs. 'Als je het vijfde boek niet uitbrengt, moet ik dan mijn voorschot terugbetalen?'

Tot mijn grote opluchting schudde hij zijn hoofd. 'Nee, natuurlijk niet.'

Dat was tenminste nog iets. Gelukkig had ik niet al mijn geld uitgegeven. Het voordeel van arm opgroeien is dat je begrijpt dat elke frank telt.

We zaten stilletjes tegenover elkaar. Ik staarde naar de schouwburg. Volgens Anton, die een kenner van literaire folklore was, had Oscar Wilde – een groot liefhebber van het Café de la Paix – ooit gedacht dat hij vanaf ditzelfde terras een engel had zien verschijnen. Het bleek de zon, weerkaatst in een van de gouden beelden op het dak van het uitbundig versierde gebouw. Wilde had mogelijk ook een paar glazen absint te veel op. De eerste keer dat Anton me dit verhaal vertelde, vond ik het hilarisch en was ik tegelijkertijd opgewonden dat ik in de voetsporen liep van zo'n gigant – en misschien zelfs uit dezelfde glazen dronk. Maar nu liet het me koud. Het leek symbolisch voor wat er met deze prachtige stad was gebeurd. Niets was meer wat het leek en elk overblijfsel van ons oude leven was slechts een illusie.

Een ober bracht ons eten en een nieuwe fles wijn. Ik nam mijn lepel in de hand en speelde met het stuk brood dat in de soep dreef. Het vet op de kaas glinsterde, wat mijn gevoel van misselijkheid versterkte.

'Als ik iets voor je kan doen, moet je het zeggen,' zei Anton, die zijn servet in het boord van zijn overhemd stopte.

‘Dank je,’ stamelde ik, en ik nam een hapje soep. Misschien lag het aan mijn gemoedstoestand, maar van de volle, vlezige smaak van voorheen was niets meer over. Ik voelde tranen in me opkomen. ‘Ik heb geen honger,’ zei ik en duwde de soepkom van me af. ‘Ik moet gaan.’

‘Etty, alsjeblieft.’ Anton keek me smekend aan.

‘Ze smaakt nergens naar,’ zei ik onschuldig. ‘Ze hebben duidelijk geen vleesbouillon gebruikt.’

Hij staaarde me vertwijfeld aan, terwijl woede zich van mij meester maakte. Waarom moest hij me dit nieuws hier op deze plek vertellen? Nu was het café waar ik zo veel mooie dingen had beleefd onlosmakelijk verbonden met het ineensstorten van mijn wereld en al mijn dromen. Hij had me op kantoor moeten uitnodigen, tenzij... Misschien wilde hij niet dat iemand zag dat er een Jood op bezoek kwam. De woorden die op affiches door heel Parijs waren verspreid kwamen me ineens helder voor de geest: **DE JOOD IS ONZE VIJAND.**

‘Ik word er misselijk van,’ zei ik venijnig, en ik stond op.

‘Etty.’ Hij stond op en trok zijn servet uit zijn boord. ‘Wat moet ik zeggen?’

Ik keek mijn oude vriend aan, mijn mentor, de enige persoon die ik als schrijver vertrouwde. ‘Zonder vleesbouillon smaakt het gewoon niet,’ stamelde ik. Ik keerde me om en liep weg, terwijl de tranen over mijn wangen stroomden.